

ADVENTNA NADA U STAROM ZAVJETU

Niels-Eric Andreassen

Niels-Eric Andreassen je profesor Starog zavjeta na sveučilištu Loma Linda. Diplomirao je 1963. religiju i povijest na Newbold Collegeu u Bracknelu u Engleskoj; magistrirao je iz područja Starog zavjeta 1965. i teologije 1966. na sveučilištu Andrews u saveznoj državi Michigan, a doktorirao 1971. na sveučilištu Vanderbilt u Nashvilleu, saveznoj državi Tennessee. Autor je triju knjiga: *The Old Testament Sabbath* (1972), *Rest and Redemption* (1978) i *The Christian Use of Time* (1978) te brojnih članaka, eseja i kritičkih osvrtva.

SAŽETAK

Adventna nada u Starom zavjetu

Nada je integralni dio starozavjetne vjere. Vjerovati u Boga Starog zavjeta znači nadati se, nadati se u Njemu koji dolazi. Moramo reći da se Izrael nadao mnogo čemu – zemlji, slobodi, počinku, miru i drugome – no to nije nikad ovisilo o tome što bi Izrael mogao sam postići. Umjesto toga, njihova se nada oslanjala na Boga, posebice da će sam Bog doći da ispuni obećanja koja im je dao. Nada Starog zavjeta je u suštini adventna nada.

Kako će se sva Božja obećanja ostvariti i kako će biti poštovana adventna nada Starog zavjeta? Odgovor na ovo pitanje je mnogostruk, sličan mnogim plohamu dijamanta. Bog će poslati pobjednika da porazi neprijatelja; poslat će proroka da uči narod, svećenika da posreduje i služi, slugu koji će za svoj narod položiti vlastiti život, kraljevskog mesiju da zauvijek vlada u pravu, pravednosti i miru, Sina čovječjeg da zavlada čitavim svijetom na kraju vremena kad bude zasjedao sud i kad će Bog doći da izbavi svoje. Ovu adventnu nadu nalazimo na svim stranicama Starog zavjeta. S početkom od Postanka i postizanjem vrhunca u Psalmima, ona kliče sa stranica proroka i odjekuje kroz buduća stoljeća.

Stotine godina kasnije došao je Isus Krist i u svojoj osobi na jedinstven način ostvario ispunjenje svih elemenata od kojih se sastojala adventna nada Starog zavjeta. On je taj pobjednik koji je porazio i zgazio neprijatelja. On je prorok koji je trebao doći, Božja Riječ nama, vjerni veliki svećenik koji je sebe dao kao žrtvu za mnoge. On je sluga koji je svoj život položio za druge. On je Božji Mesija čije kraljevstvo pravde i mira nije od ovoga svijeta. On je Sin Čovječji, naš sudac i naš otkupitelj. Ova adventna nada Starog zavjeta ostvarila se prigodom

prvog adventa, kako je to zapisano u Novom zavjetu. Međutim, premda je Krist ispunio sva ova obećanja, sama adventna nada nije u potpunosti ispunjena u novozavjetno doba, jer je Krista Njegov narod odbacio, razapeo i pogubio.

Stoga Novi zavjet, kao i Stari, postaje knjiga obećanja i nade. On počinje obećanjem jednoga koji će se roditi, dobiti ime Isus, “jer će on izbaviti svoj narod od grijeha njegovih” (Mt 1,21), i Emanuel “što znači: Bog je s nama” (r. 23), i kao Stari zavjet završava obećanjem: “Da, dolazim uskoro! – Amen! Dođi, Gospodine Isuse!” (Otk 22,20)

Ključne riječi: *Adventna-nada; Stari-zavjet; Mesija; Sin-čovječji*

Uvod

Izraz “adventna nada” povezan je s Kristovim dolaskom, posebno tijekom tjedana adventa koji prethode Božiću, i naročito s Njegovim drugim dolaskom na kraju svijeta. Ova je nada bila čvrsto osvjedočenje i stalni pratilac mnogih kršćana od novozavjetnih vremena naovamo. No i Božji narod Starog zavjeta njegovao je adventnu nadu, i mi je nalazimo izraženu na stranicama Biblije od Postanka do Malahije. Adventna nada Starog zavjeta temeljila se na obećanjima o dolasku Otkupitelja – istih onih koja su prvi kršćani, prema Novom zavjetu, primijenili na Isusa Krista. No dok je novozavjetna nada usmjerena isključivo na Kristov povratak, starozavjetna nada je imala dva središta – bliski prvi i mnogo udaljeniji drugi dolazak. Vrlo često su se u prikazu jedne jedine slike pojavljivala oba središta. U ovom članku ispitat ćemo adventnu nadu u Starom zavjetu: njezino temeljno značenje, njen cilj, njena dva središta i njena ispunjenja.

Nada u Starom zavjetu

Prije nego što se pozabavimo starozavjetnim obećanjima o adventnoj nadi, razmotrimo smo značenje ovog pojma. To će nam koristiti kad shvatimo da nada ima važno mjesto u Starom zavjetu i da je povezana s mnogim predmetima.¹ U nizu običnih hebrejskih izraza koji označavaju “nadu”, posebno se ističu ovi: (1) *gwh* je hebrejski korijen iz kojeg nastaju glagoli i imenice, a izriču ideju “konopa”, “protežati se” i stoga “napetost”.² Kad se odnosi na nadu, ukazuje na napeto iščekivanje. Na primjer, Zaharija 9,12 govori o “izgnanicima punima nade”, a u Izaiji 5,2 Bog je očekivao, ozbiljno se nadao, ali, kako se pokazalo, uzalud, da Njegov vinograd urodi groždem. (2) *hkh*, u osnovnom značenju “čekati na”, također izražava nadu, ali je ona u ovom slučaju obilježena čekanjem ili očekivanjem (Iz 8,17), možda strpljivim (Dn 12,12). (3) *sbr* ima značenje “misliti”, “ispitivati” ili pregledati”, ali također izražava nadu koja nešto čeka ili očekuje (Ps 104,27; 145,15). Odgovarajuća imenica *séber* također je prevedena kao “nada” (Psalam 146,5 – “ufanje”). (4) *yhł*, s dvije izvedenice *tohelet* i *yahil*, ukazuje na nadu koja očekuje, čeka, sve trpi, možda suočena s protivljenjem ili obeshrabrenjem (Iz 42,4; Job 6,11).

Uzeti zajedno ovi izrazi predstavljaju bogato tkanje starozavjetnog koncepta nade. Pod njom se podrazumijeva napeto čekanje, strpljiva čežnja, budno očekivanje i trajna težnja. Sve ovo opet pridonosi našem razumijevanju značenja i doživljavanja adventne nade u Starom zavjetu. Ona je vrlo snažan i duboko osobni koncept.

Što je cilj ove nade u Starom zavjetu? Čemu se stari Izrael nadao? Ovdje bi bilo gotovo nemoguće detaljno odgovoriti na ovo pitanje, no vrijedi zapaziti da na stranicama Starog zavjeta

nalazimo nadu za mnogo što. Patrijarsi su se nadali novoj zemlji i potomstvu (Post 12,1-3; 48,21); hebrejski robovi u Egiptu nadali su se izbavljenju (Izl 2,23-24); Mojsije i narod koji je s njim putovao pustinjom nadao se Obećanoj zemlji (Pnz 34). Izrael se pod sucima i kraljevima nadao počinku (1 Kr 8,56) i miru (1 Ljet 22,9). Job se nadao osobnoj preobrazbi u susretu sa svojim otkupiteljem (Job 19,25-27), psalmist je u nadi gledao Jeruzalem (Ps 122). U prorocima čitamo o nadi u dolazak nove Zemlje (Ez 36,34.35) i povratku iz Babilona u domovinu (Iz 51,9-11; Dn 9,1.2; Zah 14,16-21).

Kako je nastala ova nada? Gdje je njen izvor i nadahnuće? Neki tvrde da je trebamo potražiti u ranoj povijesti patrijaraha koji su uvijek tražili zelenu pašu, novu zemlju, grad kojemu je tvorac Bog (Heb 11,10).³ Drugi misle da je izlazak Izraela iz Egipta, četrdeset godina lutanja pustinjom, osvajanje i zaposjedanje zemlje imalo u tome važnu ulogu, jer se kod Izraelaca iznova rodila nada da će ući u zemlju počinka i mira.⁴ No vjerojatno ne bi trebalo isticati nikakav povijesni događaj kao izvor nade, jer ona je u suštini temeljni element vjere u Boga. Bog objavom daje određena obećanja. Vjerovati u Njega znači imati nadu.⁵ Ovo objašnjava zašto nada ostaje trajnim dijelom Starog zavjeta. Tamo gdje je vjera u Boga, tamo vlada nada; no gdje je sumnja, tamo nadvladava očaj.⁶ Stoga je sva nada – bilo nada u zemlju, slobodu, počinak, mir, obnovu, Jeruzalem ili novu Zemlju – u suštini nada u Boga (Ps 39,8; 130,7; Iz 25,9; Jr 17,7).

I upravo je to srž ovog predmeta. Sva je starozavjetna nada u biti nada u Boga. Stoga Izrael nikad ne može osigurati ispunjenje starozavjetne nade, čak ni uz najozbiljnije napore. Samo Bog može ostvariti ovu nadu, a to se ne događa kad Izrael konačno uspije doći Bogu, već kad Bog dođe svom narodu.⁷ Prema tome, sva starozavjetna nada u suštini je adventna nada, naime, nada da će Bog doći svom narodu.

Proročanstvo o Emanuelu u Izaiji 7,14 vrlo snažno prikazuje ovo razumijevanje nade. Događaj je poznat. Mladi kralj Ahaz (732.–716. pr. Kr.) izložen je napadu dvojice neprijateljskih kraljeva, izraelskog Pekaha i aramejskog Resina, i situacija za njega postaje vrlo opasnom. Prema trećem retku znamo da se postarao za utvrđivanje obrane Jeruzalema, a 2. o Kraljevima 16,10-16 pokazuje da je išao čak tako daleko da je sklopio savez s opasnom asirskom vojnom silom ne bi li nekako osigurao rješenje neposrednog problema. Najgore od svega je što je svog vlastitog sina spalio na žrtvu stranim bogovima (r. 3). Nakon ovih očajnih i žaljenja vrijednih napora da osigura mir, pred kralja izlazi prorok Izaija, koji mu prenosi Božje obećanje da će sam Bog izbaviti Jeruzalem, ali Ahaz to obećanje odbija (Iz 7,12).

A onda se Izaija vratio sa znakom od Boga kojega nijedan kralj nije mogao odbiti, znakom Emanuela, što znači “Bog je s nama” (r. 14). Zahvaljujući tom znaku izbavljenje i sigurnost Jeruzalema uzeta je iz ruku kralja Ahaza i svi su njegovi planovi – žrtvovanje djeteta, savez sa Asirijom i obnovljenje obrane Jeruzalema – odbačeni kao nepotrebni. Ništa što su on i njegovi podanici ostvarili nije moglo pružiti nadu. Jedini je sam Bog postao ta nada. On će biti s njima da ih izbavi, kao što je naznačeno rođenjem djeteta Emanuela.

Ovo obećanje, premda dano kralju Ahazu u starozavjetno doba, ispunilo se gotovo osam stoljeća kasnije kad se Bog rodio u Isusu Kristu da bude s nama (Mt 1,23). Tako je starozavjetna nada u dijete Emanuela postala adventnom nadom koja se ostvarila Kristovim prvim dolaskom.

Kako vidimo, premda uzima mnogo oblika, starozavjetna nada je u konačnoj analizi adventna nada, nada u Boga, i posebice nada da će Bog doći svom narodu: “Bog je s nama.” “Proročko obe-

ćanje na svojoj najdubljoj razini ne najavljuje dolazak nečega, kako to rade prorice sreće, već Njega koji dolazi.⁸ Ovaj je događaj Božji narod u Starom zavjetu žarko čekao, strpljivo očekivao, za njim težio, ustrajno mu se nadao. Svi su se osjećaji nade usredotočili na Njega koji će doći.⁹ Sad ćemo prijeći na ispitivanje nekih od načina na koje Stari zavjet prikazuje adventnu nadu.

On koji dolazi

Većina čitatelja Starog zavjet upoznata je s velikim mesijanskim proročanstvima u Izaiji 9 i 11 te Miheju 4 i 5, i vrlo ih lako povezuje sa starozavjetnom adventnom nadom. Zapravo ona predstavljaju samo mali dio tekstova i slika koji prikazuju ovu nadu, ostavljajući nas s pitanjem: Pomoću kojih raznolikih prikaza Stari zavjet slika adventnu nadu?

Pobjednik. – Tekst u Postanku 3,15 židovski i kršćanski egzegete¹⁰ tradicionalno su tumačili kao prvo evanđelje (*protevangelium*), jer obećava jednoga koji će doći i poraziti neprijatelja čovječanstva. No u novije vrijeme neki izražavaju sumnju u ovo tumačenje. Na primjer, neki tvrde da protagonisti u Postanku 3,15 nisu dvije osobe, već dugi niz njihovih potomaka, žene i zmije¹¹, ili da zmija ne predstavlja đavla pa čak ni načelo zla, već je samo zmija i ništa više,¹² ili da ovdje nije obećana pobjeda kakvu je ostvario Mesija, već je samo nastavak sukoba u kojem čovjek ima prednost nad zmijom, ali mu ona i dalje prijete,¹³ ili da u Postanku 3,15 uopće nema obećanja ženinu potomstvu, već samo prokletstvo izrečeno nad zmijom.¹⁴

Kako odgovoriti na ove prigovore? Prije svega, proročanstvo ne trebamo ograničiti isključivo na Mariju, Kristovu majku (ženu), kako su to neki učinili, i njezina Sina (sjeme), jer čini se da nagoviješta i trajni sukob između dvije loze potomaka (sjemenima).¹⁵ Međutim, ovaj sukob neće trajati zauvijek, jer je zadana rana smrtna. Borba može biti duga i bolna, ali njen će rezultat biti konačna pobjeda kad bude satrta glava zmiji.

Drugo, zmija u Postanku 3,15 je stvarni neprijatelj, a ne samo simboličko utjelovljenje demonske sile.¹⁶ Ona je bila jedno od Božjih stvorenja (r. 1), što je činjenica koja ističe neobjašnjivu tajnu grijeha, ali i njegovu stvarnost. Zmija je, prema tome, zlo biće u Božjem svijetu. Što više, tekst kaže da su protagonisti ženino i zmijino potomstvo. Riječ sjeme (*zr'*) je u jednini, pa je se može razumjeti kolektivno, u smislu dviju loza potomaka (usp. Post 12,7). No ona ukazuje i na pojedinca, jer u tekstu se govori o "tvojoj glavi" i "tvojoj peti". Zbog toga je sukob vrlo osoban i u njemu se sukobljuju pojedinci.

Da li ovaj tekst stvarno sadrži obećanje ili samo prokletstvo, kako to neki kažu? Zamijetimo da je zmija prokletstvom osuđena da puže po prahu, što je simbol poniženja i smrti.¹⁷ Iz tog je istog praha uzet čovjek (2,7) i uzdignut da bude sin Božji. Iz ovoga proizlazi da je do sukoba došlo zbog položaja Božjih sinova u ovom svijetu. Da bi povukla čovjeka u prah poniženja i poraza, zmija napada njegovu petu, ali pritom otkriva glavu i bude smrtno satrta.¹⁸ Ovdje nalazimo obećanje. Netko će zgaziti glavu ovog smrtnog neprijatelja i svući ga u prah. Rezultat je smrt (1 Sam 22,37-43). No u tom procesu će netko drugi biti podignut iz praha da primi čast i život. Posljedica je pobjeda (1 Kr 16,2). Tko će ostvariti ovo obećanje pobjede nad zlom nego Onaj čije sjeme živi zauvijek (2 Sam 7,12; Ps 89,5), Božji Mesija?¹⁹ Ovaj je pobjednik bio proročen u Starom zavjetu, a svoju je pobjedu ostvario u Novom zavjetu prvim dolaskom Krista, rođenog od žene. A ipak, kad razmišljamo o ovom ispunjenju, drugo nam izlazi pred oči, kad će On doći po drugi put i kraljevati "dok ne položi svoje neprijatelje pod svoje noge" (1 Kor 15,25).

Ovdje, dakle, vidimo prvi starozavjetni tekst koji govori o adventnoj nadi. Zamijetimo da se radi o nadi u Boga, posebno o nadi da će Bog doći svom narodu, i da ona ima dva dijela. Prvo, obećanje da će ženino potomstvo biti neprijateljski raspoloženo prema đavoljem potomstvu ostvarilo se prvim Kristovim dolaskom. Drugo, obećanje pobjede u kojoj će sjeme jednom zauvijek nogom zgaziti neprijatelja, ukazuje na Njegov drugi dolazak. Stari zavjet ove dvije adventne nade često prikazuje u jednom dahu, dok nam Novi zavjet razdvaja oba središta.

Prorok. – Čitateljima Novog zavjeta poznato je jedno mesijansko očekivanje povezano s prorokom koji treba doći.²⁰ Židovski i rani kršćanski spisi svjedoče o istoj nadi.²¹ I Stari zavjet govori o proroku koji treba doći (Pnz 18,15; Jl 3,1.2; Zah 12,10; 13,2.6; Mal 3,23). Što nam ovi tekstovi govore o starozavjetnoj adventnoj nadi?

Ponovljeni zakon 18,15 dio je knjige u kojoj je riječ o trojici vođa: kralju (Pnz 17,14-20), svećenicima (18,1-8) i proroku (rr.15-22). U vezi s ovim posljednjim rečeno je da će sam Bog podignuti proroka koji će Njegovu riječ iznositi narodu. Taj će prorok biti sličan Mojsiju, čiji je zadatak također bio objaviti Božju riječ narodu s gore Sinaj (Izl 20,18-20; Pnz 5,22-27). U stvari Mojsije služi kao model za obećanog proroka, posebno vezano uz njegovu ulogu glasnogovornika. No tko je ovaj prorok koji treba doći?

Mnogi tumači su ovo obećanje jednostavno razumjeli kao objavu o nastavljanju proročke službe u Izraelu,²² tvrdeći da se “prorok” (u ovom slučaju jednina) zapravo treba razumjeti kolektivno, kao i kad je riječ o kralju (Pnz 17,14).²³ No redak 15 jasno obećava nešto više od nastavljanja niza proroka. Zamijetimo da dok kralj, svećenik i prorok u ovom tekstu primaju upute, jedino se prorokova uloga proširuje spominjanjem proroka uzora, Mojsija (r. 15), koji će biti ideal svakom budućem proroku. Osim toga, drugi Mojsije, prorok koji će doći kao zakonodavac i posrednik između Boga i čovjeka, pripada budućnosti. On je eshatološki prorok.²⁴ Ova je nada ostvarena u Isusu Kristu kad je stajao na Gori blagoslova i objavio Božju riječ i obećanja svom narodu (Mt 5-7). Ovdje se pojavljuje druga značajka starozavjetne nade, nade da će prorok koji bude došao posredovati između Boga i naroda, učiti ga Božjem Zakonu i objaviti Njegovu riječ.²⁵ Ona se ostvarila prvim dolaskom.

Zaharija 12,10 – u vezi s 13,6 – odnosi se na proroka koji će doći, ali će ga njegov vlastiti narod odbaciti i ubiti, unatoč činjenici što je poslan da im pomogne.²⁶ Kad bude vidio što je učinio, narod će ga gorko oplakivati (12,10). Ovo proročanstvo o proroku koji će doći i stradati također se ostvarilo prvim dolaskom, posebno načinom na koji je Njegov narod postupao s Kristom, sukladno Njegovim riječima: “Prorok je bez časti jedino u svom zavičaju i u svojoj kući.” (Mt 13,57)

U Izaiji 40,3-8 proročka riječ najavljuje dolazak Boga da izbavi svoj narod, obećanje koje je u Novom zavjetu ostvario Ivan Krstitelj najavljujućim prvog Kristovog dolaska (Iv 1,23). Niz starozavjetnih tekstova govori o proroku koji će doći da pripravi put za dolazak, prvi i drugi (eshatološki) advent. Joel 3,1.2 govori o prorocima u vrijeme kraja.²⁷ (Dj 2,17-21) Malahija 3,23 je obećanje o proroku sličnom Iliji, vjesniku koji treba pripremiti put za Kristov dolazak (Mal 3,24; Mt 27,46.47; Mk 9,12). Ovo očekivanje proročkog preteče adventa bilo je i te kako rašireno među Židovima i kršćanima u doba Novog zavjeta.

Tako starozavjetno učenje o adventnoj nadi govori o proroku koji će doći prije prvog i drugog dolaska. Prorok će najaviti događaj, i štoviše, onaj koji će doći bit će prorok kao što je bio Mojsije, posrednik, Božji glasnogovornik, i kao mnoge druge, njegov će ga narod odbaciti.

Prorok. – Oboje, Židovi i kršćani u novozavjetno vrijeme očekivali su dolazak naročitog svećenika, velikog svećenika ili kraljevskog svećenika.²⁸ Koji su starozavjetni korijeni ove adventne nade?

Najvažniji starozavjetni tekst je Psalam 110: U njemu Bog najavljuje svog vladara na Si-
onu (r. 2) i naziva ga “svećenik po redu Melkisedekovu” (r. 4). Neki tumači ovaj psalam nazivaju krunidbenim, uvjereni da se koristio pri krunidbi izraelskih kraljeva u starozavjetna vremena,²⁹ i svi se slažu da je povezan s drevnim događajem o Melkisedeku, svećeniku i kralju Salema (Jeruzalema), koga je Abraham posjetio nakon što je oslobodio Lota (Post 14,17-20).³⁰ Međutim, veza s Postankom 14 pokazuje da ovaj psalam ne možemo proglasiti samo krunidbenim psalmom jeruzalemskih kraljeva, jer ukazuje na vrlo stari i značajan odnos između kralja i svećenika. Na svim drugim mjestima u Starom zavjetu kraljevima je rečeno da ne prisvajaju službu levitskog svećenika u Jeruzalemu (usp. 2 Ljet 26,16-21), ali to je drugi predmet. Ovdje su dvije službe vezane u jednoj osobi, jer Psalam 110,1.4.5 ukazuje na posebnog vladara koji sjedi zdesna Bogu i koji, kao drevni Melkisedek, služi kao svećenik i kralj. On vrši Božju volju na zemlji na jedinstven način,³¹ vladavinom koju je Krist ostvario kada je sjeo zdesna Bogu, ukazujući na svoju svećeničku službu (Heb 1,3; 5,6). Nada za dolazak jednog kralja i svećenika je adventna nada. Nijednom kralju ili svećeniku u Izraelu nije pripadala takva služba. Samo je Božji pomazanik, kao Melkisedek u staro doba, imao obje službe. Drugim riječima, starozavjetni korijeni Kristova svećenstva potječu ne samo iz levitske službe u hramu, već i iz Melkisedekova kraljevskog svećenstva. Prema tome Njegova svećenička služba nije ograničena kao služba svećenika u jeruzalemskom Svetištu, kako to ističe Poslanica Hebrejima. Zapravo, kao što stvarnost nadilazi sjenu, tako On nadilazi elemente levitskog i Melkisedekovog svećenstva (Heb 7–9). Stoga Psalam 110,4 najavljuje obećanje Kristova kraljevskog svećenstva za koje je ustoličen nakon svog uskrsnuća i uzašašća (vidi Heb 5,5.6; Dj 13,33).

Zaharija 6,9-14 govori o ulozi svećenika u judaizmu nakon povratka iz progonstva (oko 520. pr. Kr.) i o kruni³² koju treba staviti na glavu Jošui, velikom svećeniku (r. 11), dok će “Izdanak”, politički vođa Zerubabel, “sjediti i vladati na prijestolju” (r. 13). Ovdje će dvojica vođa, svećenik i knez, zajedno vladati i “sklad savršen bit će među njima” (r. 13), a svaki od njih nosit će, po svemu sudeći, krunu.³³ Da li oni predstavljaju Mesiju, kao u slučaju dvojice pomazanih (doslovce, sinova ulja) u viđenju o svijetnjaku (4,14)? Čini se da je to slučaj³⁴ pa nam služba svećenika, zajedno sa službom kneza govori o budućem Mesiji koji će ne samo vladati, nego i služiti, moliti, posredovati i prinijeti žrtvu (Heb 8,1-7).

Tako starozavjetna adventna nada očekuje dolazak svećenika koji će služiti Božjem narodu. On će biti kraljevski svećenik posrednik, koji će vršiti službu koja je inače bila povjerena Izraelu (Izl 19,6), no koju on nije izvršio. Budući da je rođen kao Božji sin (Ps 2,7; Dj 13,33), koji sjedi zdesna Bogu (Heb 8,1), kojemu je povjerena “uzvišenija” služba (r. 6), On će po drugi put doći da sudi i spasi “one koji ga iščekuju” (9,26-28 – DF). Starozavjetno proročanstvo o naročitom svećeništvu ostvareno je prvim dolaskom, ali nada u ovo obećanje ostaje do drugog adventa.

Sluga. – Izraz sluga često nalazimo u Starom zavjetu,³⁵ ponekad u vezi s vrlo časnim okolnostima,³⁶ ali su najpoznatiji ulomci u Izaiji, posebno 42,1-4; 49,1-6; 50,4-10; 52,13; 53,12 – tekstovi koje ponekad nazivaju pjesamama o sluzi.³⁷ U njima čitamo o dolasku i aktivnostima osobe koja

je nazvana sluga Božji. Tko je taj sluga i što iz ovih tekstova možemo saznati o starozavjetnoj adventnoj nadi?

Postoji bezbroj znanstvenih studija o ovim tekstovima, a mnoge od njih su se posebno pozabavile pitanjem identiteta tog sluga. Prema Izaiji 42,1-4 taj će sluga donijeti pravo Izraelu i okolnim narodima. U 49,1-6 on će biti svjetlost narodima. U 50,4-11 obećan je prorok koji će unatoč protivljenju učiti Izraela Božjoj riječi. I na kraju, u 52,13-53,12 nalazimo nekoga tko pobjeđuje stradajući za druge. Tko je taj sluga?

Neki smatraju da u njemu trebamo vidjeti cijeli Izrael³⁸ ili neku osobu iz prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti.³⁹ Drugi opet smatraju: premda je sluga pojedinac, ne može ga se poistovjetiti ni s kojom povijesnom osobom, ni prošlom ni sadašnjom, već s idealnim pojedincem koji u svojoj osobnosti obuhvaća sve što je najbolje i idealno u Božjem narodu – neku vrst kolektivne osobnosti.⁴⁰ Međutim, nijedno od ovih mišljenja ne odgovara, jer u izraelskoj povijesti ne možemo naći takvu osobu. Nijedan svećenik, prorok ili kralj, u prošlosti ili sadašnjosti, ne odgovara u potpunosti ulozi ovog sluga. Nijedno razdoblje u povijesti Izraela nije dalo narod koji bi bio u stanju ostvariti ovu ulogu. Zato se radi o pojedincu koji ne može doći iz redova Izraelskog naroda, već od samog Boga. "Sluga stoji za eshaton."⁴¹ U njemu se mora vidjeti "onaj koji dolazi."⁴² Zbog toga pjesme o sluzi pripadaju starozavjetnoj adventnoj nadi. No što one kazuju o onome koji će doći?

On je izabran, pomazan vladar, sličan kralju ili sucu, ne onaj koji privlači pozornost na sebe, već onaj koji je nesebično posvećen svojoj zadaći (Iz 42,1-4). Drugo, on je narodni vođa, sličan Mojsiju, koji okuplja svoje u narod i utvrđuje u svijetu, ali ne bez velike osobne cijene i stradanja (49,1-6). Treće, on je Božji vjerni učitelj i glasnogovornik narodu, kao prorok koji će doći. On im poslušno prenosi Božje upute, premda ne mare za njegovu riječ pa joj se izruguju (50,4-11). Četvrto, on strada i umire za druge, i tako u sebi ispunjava i usavršava sve Izraelove žrtve (52,13-53,12; Iv 1,29; 1 Pt 2,24).

U svakom slučaju, bilo kao vladar, vođa, prorok ili svećenik, ovaj koji dolazi spreman je služiti službom koja je odavno bila povjerena Izraelu, ali ju je on zanemario, jer u jednom slučaju (Iz 49,3) Izrael je nazvan "sluga moj". No narod nije izvršio ovu zadaću pa će teret cjelokupne neostvarene službe pasti na ovog pojedinca koji će doći. Tko je on?

Sam Isus Krist je preuzeo titulu i ulogu sluga kad je rekao: "Nije sluga veći od svoga gospodara niti je poslanik veći od onoga koji ga šalje." (Iv 13,16) Ovim riječima Isus pokušava svoje učenike uputiti u svrhu svog života na zemlji. Njegova čuda, prisposode, upute, ljubaznost – sve je to trebalo pokazati da je došao služiti; na kraju se sagnuo da svojim učenicima opere noge kako bi to utisnuo u njihov um, posebno Petrov (rr. 6-10). Godinama kasnije apostol Pavao je ovim riječima objasnio cilj utjelovljenja kao služenja: "Nego sam sebe oplijeni izevši lik sluga." (Fil 2,7) Ovdje je adventna nada pjesama o sluzi ostvarena u utjelovljenju, u životu i smrti Isusa Krista.

Mesija. – Pod riječju *messiah*, koja potječe od hebrejske riječi *māšiah*, a znači "pomazan", i grčke istoznačnice *khristos* (krist), svi kršćani razumiju ime druge osobe božanskog Trojstva. Trenutno moramo ostaviti po strani ovu spoznaju da otkrijemo specifične elemente starozavjetne adventne nade koji u njoj dolaze do izražaja. U tom nastojanju želimo razlikovati između općeg značenja *messiah* (pomazan) i posebnog značenja pojma *Messiah* (budućeg otkupitelja, Krista).⁴³

Stari zavjet povezuje pomazanje s različitim pojedincima, uključujući proroke (1 Kr 19,16), svećenike (Izl 29,21), kraljeve (1 Sam 16,13) i čak strane kraljeve (Iz 45,1), ali više od bilo kojeg

drugog službenika u Izraelu, odnosilo se na kralja. Prema tome, kad Stari zavjet govori o adventnoj nadi Mesije, pod tim podrazumijeva kraljevsku osobu. Mesija je kralj, Davidov potomak, knez u Jeruzalemu i vladar nad Izraelom (Iz 9,5;11,1; Jr 23,5; Mih 5,2; Mt 2,5,6; Lk 2,4).

Činjenica je da su neki tumači navikli sve starozavjetne tekstove o dolazećem otkupitelju proglasiti *mesijanskim*, uključujući Postanak 3,15, Ponovljeni zakon 18,15, Izaija 53 i druge.⁴⁴ Međutim, čini se da bi bilo u redu, iz ove perspektive, razlikovati različite načine na koje adventna nada dolazi do izražaja u Starom zavjetu. Ustanovili smo da obećani pobjednik, svećenik, prorok i sluga svi izražavaju ovu nadu i da Novi zavjet naviješta njihovo ispunjenje u jednoj osobi, Isusu Kristu.

Sada u izražavaju ove nade dolazimo do uloge kraljevskog mesije; kako ćemo vidjeti, to je vrlo važna uloga. Ključni tekstovi povezani s kraljevskim mesijom su Postanak 49,10-12; Brojevi 24,17; 2. Samuelova 7; Psalmi 2, 45 i 110; Izaija 7,14; 9,11; Jeremija 23,5,6; Ezekiel 34,20-24; Mihej 4,8; 5,1-3; Zaharija 9,9; Daniel 9,24-27. Svi se oni služe kraljevskim konceptima, tako da starozavjetna nada za Mesiju stvarno predstavlja očekivanje dolaska kralja.⁴⁵ Što možemo reći o ovoj nadi?

Neki tumači tvrde da zbog toga što je Izrael dosta kasno u povijesti postao kraljevstvo tijekom Šaulova i Davidova vremena, i koncept Mesije mora potjecati iz kasnijih vremena. No ideja o kraljevstvu je mnogo starija i seže sve do početaka Izraelove povijesti (Izl 19,6)⁴⁶ pa tako i nada u dolazak kraljevskog mesije. Već Postanak 49,10,11 objavljuje da će Judino pleme biti kraljevsko i da će iz njega izići budući vladar svih naroda, u ratu i u miru. Sličan nagovještaj budućeg kralja (žezlo), koji će u Izraelu izići kao zvijezda na obzorju, javlja se u Bileamovu proročanstvu u Brojevima 24,17. Ovdje je posijano sjeme koje će izrasti u pravovaljanu mesijansku nadu, ali su već ovdje jasne glavne Mesijine značajke. On će izići iz Izraela, iz Judina plemena; vladat će narodima, u ratu i u miru; a sjena ovog obećanja pružat će se do drugog dolaska.

Sljedeći važan tekst je 2. Samuelova 7,12-14. To je obećanje što ga je prorok Natan dao Davidu nakon što je Davidu odbio molbu da sagradi Božji dom. Umjesto toga, objasnio je Natan, Bog će Davidu sagraditi kuću, što znači da će On zauvijek utvrditi Davidovo prijestolje. Kako su kasniji naraštaji mogli sačuvati vjeru u ovo obećanje kad su vidjeli slabljenje Davidove loze, podjelu nacije, a njezine kraljeve ubijene ili zarobljene (1 Kr 12,16; 2 Kr 17,5,6; 25,6,7)? Odgovor dolazi iz nekoliko psalama i niza proročanstava, naime, da će Bog ispuniti svoje obećanje slanjem Mesije kralja iz Davidova roda i Davidova grada (Mt 2,5,6; Lk 2,4).⁴⁷ No ostvarenje ove nade seže daleko iza prvog dolaska.

Ovdje trebamo obratiti pozornost na tri psalma: Psalm 2, 45 i 110. Za njih se kaže da su kraljevski psalmi jer govore o kralju, njegovoj snazi, slavi, vladavini i pravdi.⁴⁸ No ovakvo obilježavanje psalama nije dovoljno, jer nijedan izraelski kralj u Jeruzalemu ili Samariji nikada nije doživio ostvarenje ovih psalama. Zato ovdje imamo obećanja o Božjem kraljevskom Mesiji koji će doći u budućnosti. On će biti pobjedonosni Sin (Ps 2,7; Dj 4,25-29; 13,33), Njegovo će prijestolje trajati zauvijek (Ps 45,7; Heb 1,8) i on će vladati zdesne Bogu kao svećenik i kralj, u pravdi i miru (Ps 119; Mt 22,44; Dj 2,34; 1 Kor 15,25; Ef 1,20; Heb 1,3,13). Tako Natanovo proročanstvo, uvećano u Psalmima, postaje važan element starozavjetne adventne nade, nade o kraljevskom mesiji, kralju i vladaru, koju je Isus Krist ispunio svojim prvim dolaskom (Mt27,11; Mk 15,2-5; Lk 23,2-5), ali koja seže i sve do Njegovog drugog dolaska (Otk 19,16).

Međutim, Isus Krist je ulogu kralja prihvatio samo uz vrlo ozbiljnu primjedbu, što se vidi iz Njegovih riječi: "Ali moje kraljevstvo nije odavde." (Iv 18,36) Ovo znači da je kraljevski mesija kojega će Bog poslati potpuno različit od povijesnih kraljeva drevnog Izraela. Zato nema izravne povezanosti između uloge izraelskog kralja, čak i najboljeg među njima, i Mesije. Mesijanska nada ne proistječe niti se razvija iz očekivanja idealnog izraelskog kralja, tako da bi adventna nada bila samo projekcija iz nade da će se u bliskoj budućnosti pojaviti neki dobar kralj.⁴⁹ Mjesto toga, Mesija je netko sasvim nov, poslan od Boga. Ukratko, adventna nada Starog zavjeta ne nagađa što bi moglo doći iz Jeruzalema, već s nadanjem očekuje ono što će Bog dati. Ovo ističu velika mesijanska proročanstva u Izaiji, Jeremiji, Ezekielu, Danielu, Miheju i drugima.

Prvo, odakle će se pojaviti Mesija? Prema Miheju 5,1 doći će iz Betlehema Efrate, mjesta južno od Jeruzalema, odnosno neće doći kao prirodno rođeno dijete iz Davidove kraljevske obitelji u Jeruzalemu.⁵⁰ Umjesto toga, rođen u Betlehemu, doći će kao potomak Jišaja, oca kralja Davida (Iz 11,1; Am 9,11). Prirodno porodično stablo Jišejevo je posječeno i ostaje samo panj; ali iz tog gotovo nestalog korijena Bog će čudom dati Mesiju. No to nije sve. Ovaj Mesija ima dvostruko podrijetlo. On ne potječe samo iz Davidova porodičnog stabla, već i od vječnosti, od samog Boga (Iz 9,5; Ez 34,23; Mih 5,1). Dvostruko podrijetlo mesijanske nade (Davidova kraljevska loza i sam Bog), odgovara njenom dvostrukom ispunjenju prigodom prvog Kristovog dolaska. Tako Matej i Luka ponavljaju da se Krist rodio u Betlehemu (Mt 2,1; Lk 2,4-6), dok nas Ivan podsjeća da je Krist bio od početka s Bogom, odnosno da je sm Bog (Iv 1,1). Na ovaj način starozavjetna adventna nada potvrđuje tajnu utjelovljenja (1 Pt 1,10), da će Mesija kralj doći kao čovjek i kao Bog.

U svjetlosti konkretne, povijesne naravi mesijanske nade, ne trebamo se iznenaditi što je starozavjetna adventna nada očekivala određeno vrijeme za ispunjenje. U Izaiji 8,24 i 9,1 čitamo o mesijanskoj pojavi kao velikom svjetlu u vrijeme mrkle tame u Zebulonu, Naftaliju i Galileji. Jeremija 23,5 očekuje dane kad će doći Mesija da izbavi Judu i Izraela. A Daniel 9,24-27 najavljuje sedamdeset sedmica (490) godina kao razdoblje koje treba proteći između obnove Jeruzalema i dolaska Mesije.⁵¹ Tako je mesijanska nada po svojoj naravi povijesna i onovremenska, ali isto tako konačna, eshatološka i vječna. Prema tome, zamjećujemo da mesijanskoj vladavini neće biti kraja, već je trajati "od sada i do vijeka" (Iz 9,6), da će On biti svećenik zauvijek (Ps 110,4) i da će dovesti vječnu pravdu (Dn 9,24).

Drugo, kad Mesija dođe kakvu će vrst kraljevstva uspostaviti? Starozavjetni prikaz mesijanske vladavine služi se izrazima tipičnim za kraljevsku vladavinu u Izraelu, ali im dodaje važne elemente. Na primjer, Ezekiel 34,20-24 i Mihej 5,4 opisuju ovu vladavinu kao djelo pastira koji svoje ovce spašava, štiti i hrani, nasuprot drugim pastirima koji se hrane ovcama, opis koji je Isus Krist primijenio u Ivanu 10,1-6. Na drugim mjestima Stari zavjet u opisu Mesijine vladavine rabi izraze kao što su *pravda*, *pravednost* i *mir* (Jr 23,6; Iz 9, 6). Vrlo detaljan opis nalazimo u Izaiji 11,2-5. Kao David u staro doba (2 Sam 23,2), Mesija je ispunjen Božjim Duhom koji mu daje mudrost i razumijevanje, savjet i snagu, znanje i Božji strah. Tog istog Duha je Krist simbolički primio na svom krštenju (Mt 3,16; Lk 4,1; I 1,32). Obdaren ovim darom Mesija će suditi pravo, ni po vide-nju ni po čuvenju (Iz 11,3) već po pravdi, pravdom i vjernošću (rr. 4.5). Zahvaljujući Njegovim sudovima vrši se razlika između dobra i zla, kao što pastir razlikuje između "ovce i ovce, između ovnova i jaraca" (Ez 34,17), nakon čega uspostavlja svoje kraljevstvo i utvrđuje savez s njegovim podanicima (Dn 9,27).

Nada za pojavu takvog vladara može biti zastrašujuća, jer uključuju i sud. No starozavjetna mesijanska proročanstva jasno pokazuju da nasuprot običnih vladara, koji sude, kažnjavaju i tlače, mesijanski vladar neće vladati radi sebe već radi dobra svojih podanika. On će donijeti radosnu vijest ubogima, iscijeliti srca slomljena, zarobljenima navijestiti slobodu, navijestiti godinu milosti i razveseliti ožalošćene (Iz 61,1-4). Isus je ovo obećanje ostvario na početku svoje javne službe (Lk 4,16-21), da bi je nastavio obavljati na vrlo konkretne načine (Mt 11,5; Lk 7,22). Ovdje se trebamo sjetiti Izaijinih proročanstava o sluzi. "On ne lomi napuknutu trsku niti gasi stijenu što tinja." (Iz 42,3) Tu pripada i tekst u Zahariji 9,9: "Tvoj kralj se evo tebi vraća, pravičan je i pobjedonosan, ponizan jaše na magarcu, na magaretu, mladetu magaričinu." Tako je Krist ušao u svoj grad, pobjedonosan, a ponizan (Mt 21,5; Iv 12,14.15). Je li moguće da Mesija može trijumfirati službom i poniznošću? Prorok odgovara: "A on je naše bolesti ponio, naše je boli na se uzeo... Za naše grijeh probodoše njega, za opačine naše njega satriješe. Na njega pade kazna – radi našeg mira, njegove nas rane iscijeliše." (Iz 53,4.5) Starozavjetna adventna nada očekuje Mesiju koji je pobjedonosni vladar, ali koji suprotno drugim kraljevima, prihvaća najteži udarac i sm plaća cijenu pobjede. Ova se nada ispunila prvim Kristovim dolaskom.

Treće, što je konačni rezultat Mesijine vladavine? Najupečatljivije slike nalazimo u Izaiji 11,6-16 iako su potvrđene i na mnogo drugih mjesta. Ovdje je prikazan novi svijet, kao obnovljen u prvotno rajsko stanje. Da bi se to ostvarilo moraju se promijeniti i fizički prirodni zakoni, kako bi janje i lav, dijete i zmija otrovnica mogli živjeti zajedno u miru (r. 7). Ovo stanje neće se ostvariti silom, već će do njega doći prirodno, budući da je zasnovano na spoznaji Boga, spoznaji koja će ispuniti svu zemlju (r. 9).

Zbog toga ovo miroljubivo mesijansko kraljevstvo niti će biti izolirano niti lokalizirano, već univerzalno po sveobuhvatnosti. Svi narodi će ga tražiti (r. 10), ostatak iz svih krajeva svijeta pridružiti će mu se i postati njegovi građani (r. 11) dok prema tom kraljevstvu budu putovali cestom posebno pripremljenom za njih (r. 16).

Je li se ostvarila nada u mesijansko kraljevstvo? Neki smatraju da se nešto od toga ispunilo u životu crkve,⁵² ali takvo ograničeno ispunjenje samo je sjena još uvijek budućeg ostvarenja, možda kao predokus, jer ni sadašnja ni prošla dostignuća u ovom svijetu nisu stvorila takvo kraljevstvo mira. Mjesto toga ovdje imamo starozavjetnu adventnu nadu koja još uvijek čeka na ispunjenje u vrijeme drugog dolaska.

Starozavjetna nada u dolazak Mesije obogaćuje našu adventnu nadu na nekoliko načina. To je nada u dolazak drugog Davidovog sina, rođenog u Betlehemu, u određeno vrijeme, koji će u ovom svijetu obnoviti načela Božjeg kraljevstva: pravdu, pravednost i mir. Njeno ispunjenje ostvarilo se u prvom dolasku Krista, rođenog u Betlehemu, iz Davidove porodice, koji je u svom životu i smrti dokrajčio opačinu, stavio pečat grijehu, zadovoljio za bezakonje i uveo vječnu pravednost (Dn 9,24). No isto ovo obećanje važi i za drugi dolazak Božjeg Sina, koji dolazi od vječnosti i koji će ovoj Zemlji vratiti njeno izvorno stanje i uspostaviti svoje vječno kraljevstvo mira.

Sin čovječji. – Drugi, vječni element obećanog Mesije dalje je istaknut nadom u dolazak Sina čovječjeg. Ovaj izraz češće nalazimo u knjizi proroka Ezekielia (na primjer Ez 2,1; 3,4; 4,1) u uobičajenom smislu "čovjeka" i odnosi se na samog proroka. Međutim, na jednom mjestu (Dn 7,9-14) izraz "sin čovječji" od posebne je važnosti za starozavjetnu adventnu nadu. Tekst glasi ovako: "Gledah u noćnim viđenjima i gle na oblacima nebeskim dolazi kao Sin čovječji. On se približi

Pradavnome i dovedu ga k njemu.” (r. 13) Više elemenata vezanih uz dolazak Sina čovječjeg zahtijeva našu pozornost.

Prvo, On ne dolazi na zemlju. Prema tome ovdje se na radi o prvoj adventnoj nadi. Umjesto toga dolazi pred Pradavnog, što je još jedno ime za Boga, na oblacima nebeskim. Tu prima vlast nad svim narodima na zemlji, “vlast njegova vlast je vječna” nad vječnim kraljevstvom (r. 14). Drugo, Njegova vlast i kraljevstvo slijede zemaljska kraljevstva. Njima se sudi (r. 10) i Božji neprijatelji (nemani) ginu (rr. 11.12). Prema tome se nada u dolazak Sina čovječjeg ostvaruje na kraju zemljine povijesti, u vrijeme posljednjeg suda i obnove svega. Ovo je nada drugog adventa, povezana s proročanstvom u Danielu 8,14 i odnosi se “za daleke dane” (r. 16) kad će Bog odlučiti sudbinu čovječanstva na svom nebeskom sudu.

S tim u vezi zanimljivo je primijetiti da je Isus Krist na sebe primijenio titulu “Sin Čovječji” umjesto titule “Mesija” (Mt 12,8; 26,63.64; Mk 2,28; 8,31; 9,9; 14,61.62; Lk 22,67-70). Ovakva situacija zahtijeva nekoliko zapažanja. Prvo, znamo da je u vrijeme Novog zavjeta titula “Mesija” pogrešno shvaćana, pa se pod njom mislilo na političkog osloboditelja koji će istjerati rimsku vojsku i obnoviti političku neovisnost Izraela (usp Dj 21,38).⁵³ Ovo skućeno gledište oštro se razlikovalo od starozavjetne mesijanske nade; sm Isus Krist ga je izbjegavao i za sebe uglavnom nije rabio izraz Mesija. Drugo, izraz Sin Čovječji bio je dobro poznat u novozavjetno doba, na primjer, u pseudoepigrafskoj knjizi Prva Enohova;⁵⁴ i imao je isto opće značenje koje smo našli u Danielu 7,13.⁵⁵ Zbog toga, kad je sebe nazivao Sin Čovječji, Isus je uzeo dobro poznat izraz koji će na kraju privući pozornost na Danielovu knjigu. Treće, Isus Krist je želio pozornost onih koji su doživjeli prvi dolazak svratiti na drugi dolazak Sina Čovječjeg na oblacima nebeskim, bez kojeg adventna nada neće biti potpuna.

Prema tome, adventna nada u Starom zavjetu očekuje dolazak Sina Čovječjeg na kraju svijeta, kad će nakon zasjedanja suda primiti vlast od Boga da uspostavi svoje vječno kraljevstvo. Kad je ovu titulu primijenio na sebe, Isus je potvrdio da ova nada ima dva središta, jedno u bliskom susretu Njegovog prvog dolaska, a drugo u dalekom susretu Njegovog drugog dolaska.

Otkupitelj i sudac. – Većina ljudi pomišlja na nadu kad je izložena nekoj nevolji. Nada u Starom zavjetu dolazi do najjasnijeg izražaja upravo u takvim trenucima. Tako se Abraham nadao kad nije imao nasljednika. Izrael se nadao za vrijeme robovanja u Egiptu. Proroci su objavljivali vijesti nade u vrijeme nevolja i tlačenja. U stvari, općenito rečeno, nada je odgovor Biblije na nevolje, dok je adventna nada poseban najsnažniji biblijski odgovor na najveću nevolju. Ova najveća nevolja ponekad je nazvana “dan Gospodnji”.

Što se tiče podrijetla ovog izraza postoji niz objašnjenja,⁵⁶ ali jedno je potpuno jasno. On označava vrijeme nevolje kad će Bog intervenirati u životu i povijesti svog naroda. Na nekim mjestima ovaj se izraz odnosi na prošle događaje u Izraelovoj povijesti u starozavjetno vrijeme (Iz 22,1-14; Jr 46,2-12; Tuž 1,12; Ez 30,1-4). Na drugim mjestima predstavlja veličanstvene božanske intervencije u doživljajima drevnog Izraela (Iz 10,20; 13,1-22; Hoš 2,15.16; Ez 7,1-27). No najvažnije od svega, ovaj izraz opisuje posljednja, eshatološka previranja koja će na kraju obuhvatiti cijeli svijet (Jl 2,10.11; Mal 3,19-24; Ez 38 i 39; Zah 14).

Općenito govoreći dan Gospodnji je dan suda nad narodom i nad svijetom, pa je stoga dan kojeg se treba bojati (Am 5,18-20). Međutim, on je i vrijeme za pripremu i čišćenje pokajanog ostatka (Iz 10,20; Sef 3,8-13; Jr 31,31-34). Kako se adventna nada odnosi prema tom danu?

Prvo, adventna nada Starog zavjeta očekuje dolazak suda. Bog će suditi svijetu iz svog nebeskog Svetišta (Mih 1,2,3), a otpočet će sa svojim narodom (Ez 9,6). Zato dolazeći sud ima dva dijela: Predstavlja suđenje Božjim neprijateljima; otkriva njihovu neposlušnost Njemu (Jl 4,1-3; Zah 14,1-15; Ez 38 i 39).

Drugo, adventna nada u Starom zavjetu očekuje izbavljenje koje će biti Božji konačni odgovor na užas suda Gospodnjeg dana. Tako čak i Božji sud pridonosi ostvarenju otkupljenja, kao što je to, na primjer, prikazano u Izaiji 63,1-6. U ovom prizoru viđenom sa stražarskog tornja, usamljeni se ratnik vraća iz borbe. Borio se, snažan je i pobjedonosan; osudio je i porazio svog neprijatelja. No što je važnije, donosi spasenje (r. 1) i otkupljenje za one koji ga čekaju (r. 4). Tako u ovom ulomku sud i otkupljenje idu zajedno, do njih dolazi na kraju vremena.⁵⁷

Starozavjetna riječ za otkupitelja (goel) u Izaiji 63,4 znači rođak, otkupnik⁵⁸ (Ruta 4,6; Job 19,25), što ukazuje da je nada u otkupljenje vrlo snažna i prisna. Kao što je Ruta tražila okup od svog rođaka Boaza, tako je Božji narod Starog zavjeta tražio otkupljenje od svog Boga u osobno doživljenom izbavljenju (Iz 25,9), koje, kao i dolazeći sud, ima dvije strane. Prvo, ono oslobađa od životnih tereta, tlačenja i grijeha, koje se prema proročanstvu u Izaiji 61,1-3 ostvarilo u službi Isusa Krista u prvom adventu (Lk 4,16-20). Drugo, oslobađa od smrti, uništenja, posljednjeg neprijatelja i tlačitelja, kao što smo našli u Izaiji 63,1-6. Ovo konačno oslobođenje je izbavljenje drugog adventa o kojem Stari zavjet svjedoči riječima. "Ja znadem dobro: moj Izbavitelj živi i posljednji će on nad zemljom ustati. A kad se probudim, k sebi će me dići: iz svoje ću puti tad vidjeti Boga." (Job 19,25,26). Ovdje adventna nada Starog zavjeta očekuje uništenje smrti kad Bog dođe da na kraju obnovi svoj narod:⁵⁹ "I uništiti će smrt zasvagda. I suzu će sa svakog lica Jahve, Gospod, otrti – sramotu će svog naroda na svoj zemlji skinuti." (Iz 25,8; usp. Dn 12,1-4) I na kraju, adventna nada kulminira najavom: "Jer, evo, ja stvaram nova nebesa i novu zemlju. Prijašnje se više neće spominjati, niti će vam na um dolaziti." (Iz 65,17; usp. Otk 21,1-5) Ova nada čeka ispunjenje u drugom dolasku, kad će se reći: "Gle, ovo je Bog naš, u njega se uzdasmo, on nas je spasio; ovo je Jahve u koga se uzdasmo! Kličimo i veselimo se spasenju njegovu!" (Iz 25,9)

Zaključak. – Premda je nada Starog zavjeta prvenstveno usmjerena na prvi Kristov dolazak da uspostavi svoje kraljevstvo, ona je predvidjela Njegovo stradanje i smrt, pa svjedoči o činjenici da će Božje kraljevstvo isprva biti odbačeno, ali će na kraju ipak biti uspostavljeno kad Bog dođe po drugi put. Zbog toga Stari zavjet očekuje i drugi dolazak, i nastavlja nadahnjivati našu adventnu nadu kao što je nadahnjivao nadu prvih sljedbenika Isusa Krista. Za njih je ona značila da je Isus nesumnjivo onaj koji "treba da dođe". Za nas znači da je taj Krist došao kao što je bilo obećano i da će ponovo doći po drugi put da konačno ispuni sva obećanja koja je Bog ikada dao.

Endnote

- 1 Vidi istraživanja W. Zimmerlija, *Man and His Hope in the Old Testament*, SBT II/20 (London, 1971), str. 4-9; H. W. Wolffa, *Anthropology of the Old Testament* (Philadelphia, 1974), str. 149 i dalje.
- 2 Koehler-Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testament Libros* (Leiden, 1958), str. 559. 830. 1938 i dalje.
- 3 Vidi V. Maag, "Malkut Jhwh", SVT 7 (1960), str. 129-153.
- 4 Na primjer G. vod Rad, "The Form-critical Problem of the Hexateuch" u *The Problem of the Hexateuch and other Essays* (New York, 1966), str. 1-78.

- 5 H. D. Preuss, *Jahweglaube und Zukunfterwartung*, BWANT 7 (Stuttgart, 1968), str. 207.
- 6 Wolff, *Anthropology*, str. 154 i dalje.
- 7 Vidi Zimmerli (bilješka 1), str. 24.
- 8 W. Zimmerly, "Promise and Fulfilment" u C. Westermann i J. L. Mays, urednici, *Essays in Old Testament Hermeneutics* (Richmond, 1963), str. 105.
- 9 Vidi, na primjer, studiju S. Mowinckela, *He That Cometh* (Nashville, 1956).
- 10 Za židovsko mesijansko tumačenje Postanka 3,15 vidi J. Skinner, *Genesis*, ICC (New York, 1910), str. 20 i dalje. Prijekršćanski grčki prijevod Starog zavjeta (LXX) očito je ovaj redak razumio u mesijanskom smislu. Tako R. A. Martin, "The Earliest Messianic Interpretation of Genesis 3:15", *JBL* 84 (1965), str. 425-427; ovo tumačenje je razvio i Irenej među ranim crkvenim ocima (2. stoljeće), *Against Heresis* 21. 1 (ANF, sv. 1, str. 548).
- 11 Tako Westermann, *Genesis* 1 (Neukirchen, 1982), knj. 1, str. 354; G. von Rad, *Genesis* (Philadelphia, 1972), str. 90; E. A. Speiser, *Genesis*, AB 1 (Garden City, N. Y., 1964), str. 22; Skinner, *Genesis*, str. 81.
- 12 Skinner, *Genesis*, str. 81; usp. Von Rad, *Genesis*, str. 90.
- 13 Skinner, *Genesis*, str. 81.
- 14 Neki tumači vide vezu između retka 14 i 15. Usp. Westermann, *Genesis*, str. 354.
- 15 Oslanjajući se na prijevod Vulgate (latinski): "Ipsa conteret caput tuum" ("ona će ti glavu satirati"), mnogi srednjovjekovni egzegete su ovaj redak primijenili izravno na djevicu Mariju (Skinner, *Genesis*, str. 81). Luther je prijevod ispravio u "ono [sjeme] će ti glavu satriti" i obećanje primijenio na Isusa Krista. J. Pelikan, urednik, *Lectures on Genesis*, sv. 1, *Luther's Works* (St. Louis, 1969), str. 191.198). I Calvin je ozbiljno prigovorio prijevodu Vulgate tvrdeći da Kristovu majku zamjenjuje za njezino sjeme. *Commentary on the Book of Genesis* (Edinburgh, 1847), sv. 1, str. 170. O ovome vidi i E. G. White, *Patrijarsi i proroci* (Zagreb, 1999), str. 44. 45. Za raspravu o povijesti prijevoda Vulgate i tumačenja obećanja u Postanku 3,15 vidi B. Vawter, *On Genesis* (Garden City, N. Y., 1977), str. 83.
- 16 Westermann, *Genesis*, str. 355.
- 17 Za značenje "biti u prahu" vidi W. Brueggemann, "From Dust to Kingship", *ZAW* 84 (1972), str. 1-18.
- 18 Teško je prevesti glagol "satirati" (heb. *šup*). Možda su tu uzeta dva korijena, jedan u značenju «pogaziti» i drugi «zgrabiti» (Koehler-Baumgartner, *Lexicon*, str. 956). Ili drugi glagol u smislu «težiti za», «nadvladati» i slični koji trebaju opisati obje radnje. Ili prvi glagol akademskog podrijetla u značenju «nagaziti nogom» može igrom riječi dati značenje «zgrabiti». Za ovu hipotezu vidi W. Wifall, «Gen. 3:15 – A Protoevangelium?» *CBQ* 36 (1974), str. 364. Međutim, iako glagoli mogu imati isto značenje, subjekti nisu isti i rezultati njihovih postupaka se radikalno razlikuju.
- 19 Vidi Brueggemann (bilješka 17), str. 8-11.
- 20 Obično se smatra da je ovaj prorok Ivan Krstitelj (Mk 9,9-13; Mt 11,11-15), ali su i Isusa neki od Njegovih suvremenika smatrali prorokom (Lk 7,16; Mk, 6,14 i d.; Iv 7,40; Dj 3,22).
- 21 Što se tiče židovskog očekivanja vidi 1. o Makabejcima 14,41; Sirah 48,1-10. U većini slučajeva ovaj prorok predstavlja povratak nekog starozavjetnog proroka, na primjer, Mojsija, Ilije, Henoka, koji će pripremiti dolazak Mesije, ali Kumranci su i njega smatrali tim prorokom (1 QS 9,11; 4 QT). Vidi O. Cullmann, *The Christology in the New Testament*, poprav. izd. (Philadelphia, 1963), str. 11-23; H. M. Teeple, *The Mosaic Eschatological Prophet*, SBLM 10 (Philadelphia, 1957); F. M. Cross, *The Ancient Library of Qumran* (Garden City, N. Y., 1961), str. 219.

- 22 Vidi G. E. Wright, "Deuteronomy", IB, sv. 2, str. 448; Keil and Delitzsch, *The Pentateuch* (Grand Rapids, 1949), sv. 3, str. 394; S. R. Driver, *Deuteronomy*, ICC 5 (New York, 1909), str. 227. W. L. Holladay je ustvrdio da se sam Jeremija smatrao čovjekom u nizu Mojsijevskih proroka: "The Background of Jeremiah's Self-understanding", JBL 83 (1964), str. 153-164; "Jeremiah and Moses: Further Observations", JBL 85 (1988), str. 17-27. To bi ukazivalo na to da je očekivanje proroka sličnog Mojsiju ostalo živim u starozavjetno doba.
- 23 P. C. Craigie, *The Book of Deuteronomy* (Grand Rapids, 1976), str. 262.
- 24 G. von Rad, *Deuteronomy* (Philadelphia, 1966), str. 123; Old Testament (New York, 1965), sv. 2, str. 261.
- 25 Craigie, *Deuteronomy*, str. 262 i dalje; Keil and Delitzsch, *The Pentateuch*, sv. 3, str. 395.
- 26 Vidi D. Winton Thomas, "Zechariah", IB, sv. 6, str. 1108; W. Rudolf, Haggai-Sacharja-Malachi, KAT XII/4 (Gerd Mohn, 1976), str. 223 i dalje. Ovdje se jasno spominje mučenička smrt izbavitelja koji treba doći. Tumači raspravljaju o tome treba li ga ili ne treba nazvati prorokom. Usp. Keil and Delitzsch, *The Twelve Minor Prophets II* (Grand Rapids, 1949), str. 388.
- 27 H. W. Wolff, *Joel and Amos* (Philadelphia, 1977), str. 66.
- 28 Vidi poglavlje 2. Dodatni tekstovi iz rabinske literature prikupljeni su u Strack-Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament*, sv. 4, str. 452-465. Za kratko razmatranje cijelog problema vidi Cullmann, *Christology of the New Testament*, str. 83-87. Kršćansko očekivanje svećenika ili velikog svećenika dolazi do izražaja u Poslanici Hebrejima i na drugim mjestima (usp. Iv 17,1-26). Vidi Cullmann, *Christology*, str. 89-107.
- 29 Tako A. Weiser, *The Psalms* (Philadelphia, 1962), str. 693; M. Dahood, *Psalms III*, AB 17c (Garden City, N. Y., 1970), str. 117; H.-J. Kraus, *Psalmen* (Neukirchen, 1966), knjiga XV/2, str. 757 i dalje. Za suprotno mišljenje vidi S. Schreiner, "Psalms CX und die Investitur des Hohenpriesters", VT 27 (1977), str. 216-222.
- 30 Vidi J. G. Gammie, "Loci of the Melchizedek Tradition of Genesis 14:18-20", JBL 90 (1971), str. 385-396.
- 31 Weiser, *The Psalms*, str. 693.
- 32 Tako W. Harrelson, *Interpreting the Old Testament* (New York, 1964), str. 396 i dalje.
- 33 Za alternativno tumačenje vidi D. Winton Thomas, "Zechariah", IB, sv. 6, str. 1180. Prema njemu bila je načinjena samo jedna kruna da bi bila stavljena na glavu Zorobabelu, a ne Jošui. Međutim, ovakvo tumačenje zahtijeva promjene u tekstu, koje su po našem mišljenju neopravdane.
- 34 Vidi E. G. White, *Prophets and Kings* (Mountain View, Kalif., 1943), str. 593-597.
- 35 Vidi Zimmerli, *The Servant of God* (London, 1957), str. 9-34.
- 36 Tako u Jošua 1,2 (o Mojsiju) i Psalmu 89,4 (o Davidu). Sluga je ovdje titula časti.
- 37 Uz ove takozvane pjesme o sluzi, tema sluge javlja se i u drugim okolnim poglavljima (Iz 40-48). Vidi J. Muilenburg, «Isaiah 40-66», IB, sv. 5, str. 406. Usp. H. Ringgren, *The Messiah in the Old Testament* (London, 1956), str. 54.64. Nema sumnje da ideja sluge zauzima vidno mjesto u Starom zavjetu.
- 38 Izaija 49,3 identificira slugu kao Izraela.
- 39 Među predloženim identifikacijama od strane tumača su: prorok-učitelj, Izaija, Zorobabel, Jojakin, Mojsije, Uzija, Ezekija, kralj Jošija, novi Mojsije, nepoznati mučenik, Jeremija, Mešulam, Onija, svećenik iz doba Makabejaca, i grad Jeruzalem.

- 40 Vidi H. H. Rowley, "The Servand of the Lord in the Light of Three Decades of Criticism" u *The Servant of the Lord and Other Essays on the Old Testament*, 2. popravljeno izdanje, (Oxford, 1965), str. 51-60; J. L. McKenzie, *Second Isaiah*, AB 20 (Garden City, N. Y., 1968), str. I-IV; C. Westermann, *Isaiah 40-66* (Philadelphia, 1969), str. 92 i dalje. Usp. Muilenburg, "Isaiah 40-66", str. 408-410.
- 41 Muilenburg, "Isaiah 40-66", str. 413.
- 42 Isto.
- 43 Među studijama starozavjetnog Mesije su: S. Mowinckel, *He That Commeth* (Nashville, 1956); H. Ringgren, *The Messiah in the Old Testament* (London, 1956); J. Klausner, *The Messianic Idea in Israel* (New York, 1955); J. Loppens, *Le messianisme et sa relève prophétique* (Gembloux, 1974); *Le messianisme royal* (Paris, 1968); J. Becker, *Messianic Expectation in the Old Testament* (Philadelphia, 1980).
- 44 Vidi E. H. Hinzenberg, *Christology of the Old Testament* (Grand Rapids, 1956), str. 1-4.
- 45 No treba držati na umu da mesijanski kralj nije samo nuzproizvod kraljevske službe u Izraelu i na Bliskom istoku, već netko sasvim novi i jedinstven, kojemu korijeni sežu u u kraljevsku službu. Vidi W. Harrelson, "Nonroyal Motifs in Royal Eschatology", u B. W. Anderson i W. Harrelson, urednici, *Israel's Prophetic Heritage* (New York, 1962), str. 147-165.
- 46 Za starost koncepta Božjeg kraljevskog dostojanstva vidi M. Buber, *Moses* (New York, 1958), str. 78.194.
- 47 Premda ovaj tekst govori o Salomonu, Davidovom nasljedniku, ujedno gleda unaprijed na obećanog mesijanskog Davidovog potomka (Dj 2,30). Vidi Francis D. Nichol, urednik, *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* (Washington, D. C., 1953-1957), sv. 2, str. 631.
- 48 Suvremeni su komentari umanjili mesijanske elemente ovih psalama, ukazujući mjesto toga na svjedočanstvo koje daju o povijesnim izraelskim kraljevima. Vidi Weiser, *The Psalms*, str. 63; S. Mowinckel, *The Psalms in Israel's Worship* (Nashville, 1962), str. 46-50.
- 49 Neki tumači govore o idealnom kraljevskom dostojanstvu kao preteči starozavjetne mesijanske nade, podrazumijevajući pod time nadu za kralja koji je daleko bolji od svih poznatih kraljeva, ali još uvijek nije Mesija. Što se tiče podrijetla ideala u ovom očekivanom kralju, neki tumači ga nalaze među Izraelovim susjedima, kao na primjer Mowinckel, *He That Commeth*, str. 21-95; H. Ringgren, *Israelite Religion* (Philadelphia, 1966), str. 220-238. Drugi ga nalaze unutar samog Starog zavjeta. Na primjer W. Harrelson, "Nonroyal Motifs in the Royal Eschatology", str. 147-165; M. Noth, "God, King, and Nation" u *The Laws of the Pentateuch and Other Studies* (Philadelphia, 1966), str. 145-178; J. J. M. Roberts, "The Davidic Origin of the Zion Tradition", *JLB* 92 (1972), str. 329-344. Stajalište ovog poglavlja je da se mesijanski koncept razlikuje od koncepta idealnog kraljevskog dostojanstva, a ne da se od njega razvio.
- 50 R. E. Wolfe, "Micah", *IB*, sv. 6, str. 931.
- 51 Za pojedinosti o ovom proročanstvu vidi *The Seventh-day Adventist Bible Commentary*, sv. 4, str. 851-855 i osmo poglavlje ovog djela.
- 52 Na primjer, Reformatori su ovo ispunjenje vidjeli u prvom Kristovom dolasku i u životu i radu crkve. J. Pelikan, urednik, *Lectures on Isaiah*, 1-39, sv. XVI *Luther's Works* (St. Louis, 1969), str. 117-123; J. Calvin, *Commentary on the Prophet Isaiah* (Grand Rapids, 1958), sv. 1, str. 370-387.
- 53 Vidi poglavlja 2 i 3 i u ovom djelu.
- 54 Vidi 2. poglavlje.
- 55 Vidi, na primjer, raspravu u Cullmann, *Christology in the New Testament*, str. 137-152.

- 56 S. Mowinckel misli da je nastao kao rezultat vjerskih obreda u Jeruzalemu (He That Comes, str. 132). G. von Rad smatra da je potekao iz doživljaja svetog rata u drevnom Izraelu (*Old Testament Theology*, sv. 2, str. 119-125); F. M. Cross misli da se gledišta Mowinckela i Von Rada dopunjuju time što govore o različitim razdobljima Izraelove povijesti. *Canaanite Myth and Hebrew Epic* (Cambridge, Mass., 1973), str. 91-111. Sam Stari zavjet prikazuje ga stalno kao "dan" u koji Bog djeluje u svijetu.
- 57 Iako su biblijski čitatelji proročanstvo u Izaiji 63,1-6 povezali s Kristovom smrću, kontekst ovog ulomka stavlja ga u eshaton. Tako se posljednji sud i eshaton sjedinjuju u drugom adventu. Vidi C. Westermann, *Isaiah* 40-66, str. 384.
- 58 Koehler-Baumgartner, *Lexicon*, str. 162 i dalje.
- 59 Vidi G. F. Hasel, "Resurrection in the Theology of Old Testament Apocalyptic", *ZAW* 92 (1980), str. 267-284.

SUMMARY

The Advent Hope in the Old Testament

Hope is an integral part of Old Testament faith. To believe in the God of the Old Testament means to hope, hope in Him who comes. To be sure, Israel hoped for many things—land, freedom, rest, peace, et cetera—but these hopes never depended upon that which Israel could accomplish for herself. Rather, their hope depended upon God, specifically that God Himself would come to fulfill His promises to them. Hence, Old Testament hope is ultimately an advent hope.

How will all the promises of God be fulfilled and how will the Old Testament advent hope be honored? The answer to this question has many facets, like a cut jewel. God will send a victor to defeat the enemy; He will send a prophet to teach the people, a priest to mediate and minister, a servant who will lay down His own life for the sake of His people, a royal messiah to rule in righteousness, justice, and peace forever, a Son of man to hold dominion over the whole world at the end of time when the judgment will sit, and God will come to redeem His own. This advent hope persists throughout the pages of the Old Testament. Beginning in Genesis and rising to a crescendo in the Psalms, it shouts from the pages of the prophets and echoes down through coming centuries.

Hundreds of years later Jesus Christ came and assembled in His own unique person the fulfillment of all the facets composing the Old Testament advent hope. He is that victor who defeated the enemy by treading him underfoot. He is the prophet to come, God's Word to us, He is the faithful high priest who brought His own sacrifice for many. He is the servant who laid down His life for others. He is God's Messiah, whose kingdom of justice and peace is not of this world. He is the Son of man, our judge, and our redeemer. This Old Testament advent hope was fulfilled in the first advent as reported in the New Testament. However, although Christ fulfilled all these promises, the advent hope itself was not consummated in New Testament times, for Christ was rejected by His own people, crucified, and He died.

Consequently, the New Testament, like the Old Testament, becomes a book of promise and hope. It begins with a promise of one born, to be named Jesus, "for he will save his people from their sins," (Matt. 1:21), and of Immanuel, which is "God with us" (Matt. 1:23), and like the Old Testament it too ends with a promise: "He who testifies to these things says, 'Surely I am coming soon.' Amen. Come, Lord Jesus!" (Rev. 22:20)

Key words: *Advent-Hope; Old-Testament; Messiah; Son-of-Man*

Izvornik: Niels-Eric Andreassen. "The Advent Hope in the Old Testament." U *Advent Hope in Scripture and History*, Edited by V. Nørskov Olsen, Washington, D.C.: Review and Herald Publishing Association, 1987. (pp. 15-30)

Prijevod: *Hinko Pleško*

